

Петрова 2009: Петрова, Н. В. Эволюция понятия «прецедентный текст» [Электронный ресурс] // Проблемы концептуализации действительности и моделирования языковой картины мира: сб. науч. тр.: вып. 4 / сост., отв. ред. Т.В. Симашко. – Электрон. дан. (1 файл). – Архангельск, 2009. – С. 350-358. – Библиогр.: с. 357-358. – Режим доступа: www.linguistic.sfpgu.ru/razdel4.doc. – Название с экрана.

Прохоров 2004: Прохоров, Ю. Е. Действительность. Текст. Дискурс: монография [Текст] / Ю. Е. Прохоров – М. : Флинта, Наука, 2004. – 224с. – 1000 экз. – ISBN 5-89349-653-1.

Селіванова 2006: Селіванова, О. Сучасна лінгвістика: термінологічна енциклопедія [Текст] / О. Селіванова. – Полтава: Довкілля-К, 2006. – 716с. – Бібліогр.: с. 668-688. – 1000 прим. – ISBN 966-8791-00-2.

Слышкин 2000: Слышкин, Г. Г. От текста к символу: лингвокультурные концепты прецедентных текстов в сознании и дискурсе: монография [Текст] / Г. Г. Слышкин – М. : Академия, 2000. – 128с.

Чорновол-Ткаченко 2007: Чорновол-Ткаченко, Р. С. Прецедентный текст как основа лингвостилистической реализации категории интертекстуальности (на материале сказок Льюиса Керрола) [Текст] : автореф. дис... канд. филол. наук : 10.02.04 / Р. С. Чорновол-Ткаченко. – Харьковський національний ун-т ім. В. Н. Каразіна. – Харьков, 2007. – 19с.

В статье рассмотрены прецедентные феномены как одно из проявлений теории интертекстуальности, приведено определение понятия прецедентных феноменов, определены их основные функции и дифференциальные признаки. Проанализированы классификации прецедентных феноменов по таким критериям: по признаку словесной выраженности / невыраженности, по возможности / невозможности реализации в речи, по степени универсальности.

Ключевые слова: прецедентный феномен, интертекстуальность, прецедентное имя, прецедентная ситуация, прецедентное высказывание, прецедентный текст, когнитивная база.

Precedent phenomena were considered in the present article as a display of the theory of intertext, there was given the definition of precedent phenomena and there were described their main functions and differential peculiarities. The precedent phenomena were classified in our studies by verbal expression / indistinctivity, by possibility / impossibility of verbal expression, by measure of universality.

Keywords: precedent phenomenon, intertextuality, precedent name, precedent situation, precedent statement, precedent text, cognitive data.

Надійшла до редакції 9 вересня 2010 року.

Наталія Слобода

ББК 81.411.1-22
УДК 811.161.2 '367

СИНТАКСИС МЕТАФОРИЧНИХ КОНСТРУКЦІЙ У ПОЕЗІЇ ШІСТДЕСЯТНИКІВ

Стаття продовжує цикл публікацій, присвячених аналізу синтаксичної структури метафори. Зокрема розглянуто три- і чотирикомпонентні метафоричні конструкції як форму реалізації комплексної образності, охарактеризовано смислові особливості окремих моделей.

Ключові слова: метафорична конструкція, модель, смислова структура метафори.

У сучасному світі множинних можливостей лексична система мови, якою б вона не була багатою, не здатна описати все різноманіття явищ і потребує постійного поповнення за рахунок появи нових значень слів. Це, в першу чергу, пов'язано з виникненням синтетичних явищ на перетині різних сфер, які нерідко описуються в термінах інших, суміжних реалій. Так формується поняття метафора, що властива мисленню людини як принцип сприйняття і структурування світу.

Найбільш гостре і яскраве вираження метафора знаходить у художньому мисленні і мовленні, для яких вона є первинною. Здебільшого метафоричні образи (як і реалії, які сприймає людина) є комплексними, тому до їх творення залучаються не окремі слова, а цілі конструкції, що дозволяють образно охарактеризувати явище з різних боків. Особливо це показово для поетичного мовлення ХХ сторіччя і яскраво виявляється в поезії шістдесятників.

Під метафоричними конструкціями розуміємо складні словосполучення, до складу яких входять два і більше метафоризованих компоненти, а також вказівний мінімум. Кожен із цих компонентів має самостійне метафоричне значення, хоча в більшості випадків вони семантично пов'язані і спрямовані на створення єдиного образу. Показово для метафоричних конструкцій є висока концентрація образності в межах порівняно стислих синтаксичних побудов.

У працях, присвячених комплексному дослідженню метафор, українські лінгвісти фіксують наявність складних метафор у поетичному мовленні й аналізують деякі типи конструкцій. Приміром, Л. Пустовіт виділяє

такі: «прикметник + іменник + дієслово», «іменник + дієслово + іменник в орудному відмінку», дієслово-присудок із додатком та обставиною, вираженими іменниками [Пустовіт 1979: 21]. Як бачимо, дослідниця зосереджує увагу на трикомпонентних метафорах. Т. Єщенко у поезіях 90-х років ХХ ст. розглядає трикомпонентні та чотирикомпонентні метафори, серед яких диференціює 13 та 14 моделей відповідно [Єщенко 2001: 178-182]. Л. Тиха, досліджуючи метафори у поетичному дискурсі І. Драча, виділяє складні метафори двох типів: «дієслівна + метафора з орудним придієслівним» та «дієслівна + генітивна», а також багатокомпонентні сполуки трьох типів [Тиха 2007: 8-9].

Отже, у межах морфологічної класифікації метафоричних конструкцій або розглядається далеко не повний обсяг таких структур, або ж їх типи значною мірою деталізовані (як у згаданій праці Т. Єщенко), що не дає змоги узагальнити їх і використовувати як класифікацію при аналізі інших образних засобів.

Як правило, метафоричні конструкції висловлюють закінчену думку, тобто розширюють свої межі до обсягу речення (інколи кількох речень). На нашу думку, зважаючи на те, що реалізація метафоричного значення не пов'язана безпосередньо з основними категоріями речення (модальність, предикативність, часова віднесеність тощо), варто говорити про формальний збіг (накладання) метафоричної одиниці – конструкції – та синтаксичної – речення. На наш погляд, метафору можна і потрібно розглядати на рівні речення, але не кваліфікувати його як метафоричну одиницю. Саме розгляд метафоричних компонентів як членів речення дозволяє уніфікувати підхід до їх аналізу і вписати у єдину систему весь спектр метафоричних конструкцій будь-якого рівня складності.

Базуючись на цих критеріях, здійснимо спробу синтаксичного аналізу метафоричних конструкцій у поезії шістдесятників, а також охарактеризуємо їх образні можливості залежно від синтаксичної структури.

За обсягом метафорична конструкція, як правило, збігається з простим реченням або частиною складного. В основі абсолютної більшості складних метафор лежить метафоричність предикативної пари. Ускладнення метафоричної образності, а відповідно і структури, відбувається у двох напрямках: за рахунок групи підмета і за рахунок групи присудка, – а також в обох цих напрямках одночасно.

Ускладнення образності підмета у поезії шістдесятників спостерігається порівняно рідко (менш, ніж у 6 % прикладів).

Підмет здебільшого поширюється за рахунок узгодженого атрибута, позначеного власною метафоричною образністю. У цій моделі переважає інвертований порядок слів: *Сичала сита соснина* [Костенко 1989: 415]; *Може, крило суворе / Вам відмовля злетіти* [Вінграновський 2004: 74]; *Сумний мій задум ходить біля вікон* [Вінграновський 2004: 167]; *Тільки чув, як співали закохані ноги* [Симоненко 2004: 28]; *Бредуть за нею стомлені думки* [Симоненко 2004: 133]; *Хилиталася темінь патлата...* [Симоненко 2004: 161]. Атрибут виконує як естетичну функцію, так і смислову. Нерідко він семантично узгоджується з присудком, підсилюючи предикативну метафоричність: *А хвора правда так і не оклигала* [Костенко 1989: 362]; *Довго тужить сумна бандура...* [Симоненко 2004: 31].

Рідше функціонують неузгоджені атрибути (*в + місцевий* на позначення зовнішнього покриття, одягу), при цьому метафоричне значення присудка послаблюється: *Стоїть над нами Всесвіт у зоряній кольчuzі, / і повен місяць сходить над нами, ніби щит* [Костенко 1989: 86]; *...цвістиме в зорях ніч* [Костенко 1989: 195].

У поезіях шістдесятників фіксуємо конструкції зі складеним підметом, вираженим генітивною метафорою: *Пасуться тіні вимерлих тарпанів* [Костенко 1989: 44]; *Дрімає вітру срібна дуда* [Вінграновський 2004: 280]. Ця модель виявляє надзвичайну спаяність щодо творення метафоричного образу, якій сприяє інтонаційне виділення конструкції як окремого рядка.

Домінують у поезіях шістдесятників конструкції, де метафорична образність розширюється по лінії присудка (близько 73 %).

Для складених іменних присудків властиві ті самі можливості ускладнення, що й для підмета. При цьому прикметникові атрибути функціонують не так активно, більшу частину становлять присудки, представлені генітивною метафорою: *Сказав, що обрій – це усмішка простору...* [Костенко 1989: 458]; *А ночі – дні довжезні тіні, / Якими ловить нас Учора* [Павличко 1979: 249]; *Очі – / Вікна моєї душі* [Симоненко 2004: 34].

Дієслівні присудки поширюються в першу чергу за рахунок заповнення вільних валентностей іменниковими (N) або прийменниково-іменниковими (prpN) компонентами у різних відмінках у синтаксичній позиції додатка, рідше – обставини. Як правило, у таких конструкціях дієслово-присудок і залежний іменник у відмінковій формі створюють єдиний образ, який є метафорою відносно прямого значення підмета. Насамперед це твердження стосується найбільш розповсюдженої в поезіях шістдесятників конструкції з прямим додатком, де цільність образу зумовлена, очевидно, лексичною недостатністю дієслова при сильному керуванні.

Зрідка у таких конструкціях функціонує родовий відмінок іменника (N₁VN₂), що позначений схильністю до власної метафоричності: *Дошу набрала хмара вечорова...* [Вінграновський 2004: 296]; *Хай не розбудить смутку телефон* [Костенко 1989: 279]; *Дошу і снігу наковтався комин* [Костенко 1989: 41]; *Та ніякі вітри і морози / Не погасять тепла наших рук* [Симоненко 2004: 54]; *Злість гармонії не порве!* [Симоненко 2004: 85].

Найактивніше з усіх складних метафоричних конструкцій функціонує модель N₁VN₄: *Два наших імені розлука вполювала* [Вінграновський 2004: 304]; *...І сірі вітраки докрилюють свій вік* [Вінграновський 2004: 146]; *Вже іній сонце розпина* [Драч 1990: 32]; *Сьоме небо своє пригинає собі суєта* [Костенко 1989: 107];

Високе небо проворонив дах [Костенко 1989: 331]; *...а вже мені будень диктує дощі та й дощі* [Костенко 1989: 309]; *Ген скіфська баба обрїї стереже* [Костенко 1989: 441]; *Осокори за даллю далекою / Підпирають в степену небосхил* [Симоненко 2004: 80]; *Зелені верби руки заламали...* [Симоненко 2004: 101]. Можливий комплекс метафор такої структури: *Ось наші ночі серпень вижне, / прокотить вересень громи...* [Костенко 1989: 310]. На відміну від простих об'єктних метафоричних словосполучень, що характеризуються протиставленням матеріального – нематеріального, для аналізованих конструкцій здебільшого показова метафоризація на основі протиставлення істоти – неістоти (тобто персоніфікація), що зумовлюється образністю присудка.

Більшої семантичної та синтаксичної самостійності додаток набуває завдяки можливому заміщенню атрибутивним або генітивним словосполученням: *І дощ цілує опівночі / Кульбаби очі золоті* [Вінграновський 2004: 262]; *Весна підніме келихи тюльпанів...* [Костенко 1989: 44]; *Вона єдина бачила, як хмара, / Неначе велетенська гуска на воді, / Знесла яйце сіяючого сонця* [Павличко 1979: 235]; *Бухту спокою облизує прибії* [Симоненко 2004: 110].

Модель N_1VN_4 або $N_1V(AN)_4$ є не тільки найпродуктивнішою серед складних метафоричних конструкцій, але і найбільш різноманітною щодо смислової структури.

В аналізованій моделі нерідко реалізується метафора-загадка, причому чим більшою самостійною метафоричністю володіє додаток, тим більше він тяжіє до вказаної смислової структури: *Місяць з неба кида весло...* [Вінграновський 2004: 64] – промінь, місячну доріжку; *Калина міряє коралі* [Костенко 1989: 263] – грона ягід. При цьому присудок метафоризується, семантично підпорядковуючись образності додатка, але не потребує розшифрування. Загадка як смислова структура метафори ще більш показова для конструкцій, поширених атрибутом: *[вітер – Н.С.] Піщані гори хоче покотить / На боснячок, що від страху тремтить* [Павличко 1979: 457] – дюни; *Рум'янець густий раннє небо залив* [Симоненко 2004: 149] – світанок. Така одно- або двокомпонентна загадка функціонує в позиції прямого додатка і «розгадується» як певне поняття, реалія.

Модель N_1VN_4 виявляє гнучкість щодо смислової структури, виражаючи метафори-порівняння. Між порівнюваними реаліями немає безпосереднього синтаксичного зв'язку, вони здебільшого виражені підметом і додатком (інколи із залежним атрибутом), а зіставлення опосередковане дієсловом-присудком: *Натягне дощ свої осінні струни* [Костенко 1989: 325] → *дощ, наче струни*; *О, вже зоря засвічує лампаду!* [Костенко 1989: 471] → *зоря, мов лампада*; *Гей, прослала нива / Чорне полотно* [Симоненко 2004: 186] → *нива, мов чорне полотно*. Завдяки опосередкованості така форма вираження метафор-порівнянь позбавлена категоричності, показовою для власне порівнянь. Вона віддаляє конструкцію від власне зіставлення, умовного ототожнення і наближає її до чистої метафори (загадки), завдяки чому її образність є надзвичайно переконливою.

Меншою продуктивністю, проте дуже яскравою специфікою відзначаються конструкції з додатком в орудному відмінку: *Вечеряють очі просторами ніжними* [Вінграновський 2004: 61]; *Жонглює будень святістю і свинством* [Костенко 1989: 5]; *І осінь захрипла шерехом криги* [Костенко 1989: 254]; *Нехай веселий пустодум / Подзвонить римою завзято* [Павличко 1979: 182]; *І небо теплотою глибиніс...* [Симоненко 2004: 21]; *Мене ліси здоров'ям напували* [Симоненко 2004: 37]; *Лиш росою по нім буде плакати жито...* [Симоненко 2004: 45]. Надзвичайно поширена генітивна метафора в позиції такого додатка: *Заклацав холод іклами бурюлок* [Костенко 1989: 294]; *...і світить спека ребрами моста* [Костенко 1989: 53]; *Обняла мене хатина вбога / Сплетеними пальцями бервен* [Павличко 1979: 330]. Слід зазначити, що переважна частина моделі N_1VN_5 функціонує з орудним інструментальним, що має певну семантичну автономність і формує значний метафоричний потенціал.

В інших випадках семантика орудного відмінка може бути безпосередньо зумовлена семантикою дієслова і утворювати разом з ним єдиний, спільний образ, що має метафоричне значення відносно підмета: *Не раз хитнула доля терезами* [Костенко 1989: 14]; *Сьогодні осінь похлинула димом* [Костенко 1989: 279]; *...І небо в мене зорями жбурляло!* [Вінграновський 2004: 109]. Така семантична спаяність характерна тільки для конструкцій з орудним власне об'єктним, тобто сильнокерованим, зумовленим доповненням до дієслова. За характером взаємодії компонентів такі структури наближаються до моделі N_1VN_4 .

У складних метафоричних конструкціях власне метафоричного значення набуває орудний суб'єктний (пасивного суб'єкта). При трансформації таких пасивних конструкцій в активні метафоричне значення зберігається: *Свобода четвертується законом!* [Вінграновський 2004: 109] ← *закон четвертує свободу*; *Нехай печаль не зрушиться листами* [Костенко 1989: 279] ← *нехай листи не зрушать печаль*.

Без додатка пара підмет-присудок може не являти собою метафори. При цьому дієслово-присудок виступає скоріше зв'язковим елементом, ніж власне метафоричним: *У нього й хмари вигинались зміями...* [Костенко 1989: 96]; *А вже цвяхами колеться стерня* [Костенко 1989: 334]. Пор.: *хмари вигинались, стерня колеться*. Без підмета метафоричний сенс так само втрачається: *вигинались зміями, колеться цвяхами*. Такі семантичні відношення можуть бути наявні лише у конструкції, де орудний виражає метафору-порівняння і обидва порівнювані іменники мають конкретну семантику. За наявності протиставлення конкретного – абстрактного конструкція є наскрізно метафоричною: *Тиша хмарою проплива* [Симоненко 2004: 127]; *Щастя хлюпає срібною хвилею...* [Симоненко 2004: 185]. Орудний обставинний з іншими варіантами значення, на нашу думку, навряд чи заслуговує на окрему увагу через свою невисоку вживаність у функції метафори.

Доволі поширеним явищем є конструкції з безприменниковим подвійним керуванням. Зокрема, у творчості шістдесятників активно функціонують побудови з двома іменниковими додатками, вираженими знахідним та орудним відмінками (модель $N_1V(N_4 + N_5)$): *Де літо маки стеле килимами, / дитя в городі ходить коло мами* [Костенко 1989: 412]; *Хай брехня твоє слово дугою не вигне...* [Симоненко 2004: 78]. Більш показовим для цієї конструкції, як і в цілому для метафоротворення, є не орудний порівняння, а орудний інструментальний: *Я люблю очима тишу цілувати...* [Вінграновський 2004: 123]; *Шепоче дощ про тебе у траві, / Ріку читає сірими очима* [Вінграновський 2004: 302]; *Гвинтом вертоліт різже досаду* [Драч 1990: 244]; *Відмикаю світанок скрипичним ключем* [Костенко 1989: 8]; *...пили ви Тясмин здалеку очима* [Костенко 1989: 380]; *...Коли людство, як твою актрису, / Шарфом диму стис автомобіль* [Павличко 1979: 330]; *Темряву тривожили криками півні* [Симоненко 2004: 92]; *Штрикаю небо очима гострими* [Симоненко 2004: 103]. Кожен із залежних компонентів, як і в простіших за структурою конструкціях, може поширюватися, спричиняючи формування складної, комплексної образності: *І тільки верб зеленим водоспадом / стара фортеця пам'ять обніма* [Костенко 1989: 391].

Метафоризація конструкцій з додатками в інших відмінках та применниково-відмінкових формах (узагальнимо їх як N_1VN) у поезіях шістдесятників позначена нижчою продуктивністю.

Відносно непоширеним засобом ускладнення предикативної метафори є обставини, як прислівникові, так і применниково-іменникові. Обставини, виражені прислівником, здебільшого сприяють персоніфікації: *Сидить навпочіпки світання...* [Вінграновський 2004: 352]; *Останній клен світ за очі забіг* [Костенко 1989: 76]; *Я входжу в ліс — трава стає навшипиньки* [Костенко 1989: 412]; *...а до вікна / Навшипиньки підійшло світання, / І заясніла далина* [Павличко 1979: 211]; *Тишина хиталася велично* [Симоненко 2004: 74]; *Мовчали гордо скелі кам'яні* [Симоненко 2004: 99]; *Тільки обрії моргав суворо...* [Симоненко 2004: 160].

Применниково-іменникові обставини сприятливі для творення більш різноманітної метафоричної образності: *...І біля неба гріється зоря* [Вінграновський 2004: 238]; *У дзеркалі води гогочуть хмари...* [Драч 1990: 26]; *моя душа не ходить на базар* [Костенко 1989: 204]; *Влітає в душу перша книжка...* [Павличко 1979: 363]; *Нудіє на якорі душа!..* [Симоненко 2004: 110].

Метафорична конструкція набуває найбільшої цілісності, оформленості при семантичному узгодженні образності групи підмета і групи присудка. При цьому відбувається одночасне поширення підмета і присудка, тобто виникають 4- і полікомпонентні метафоричні конструкції (близько 21 %): *...Де тополі іржаві, як мітли, / Крушно небо метуть головами* [Драч 1990: 242]; *І у світі дивному, і у світі чистому / Солов'єм розстріляна божевільна мить* [Драч 1990: 250]; *Нехай тендітні пальці етики / торкнуться вам серце і вуста* [Костенко 1989: 66]; *сплачуть п'їтму стріхи тонкосльози* [Костенко 1989: 294]; *Димлять росою срібні спориші* [Костенко 1989: 411]; *кошлатий морок лапу подає* [Костенко 1989: 412]; *Приходив юний всесвіт голубий / Світилами пахками опівночі* [Вінграновський 2004: 108]; *І сонна тиша сонним язиком / Шепоче саду сиву коліскову* [Вінграновський 2004: 183]; *Смаглява ніч в колісці гір / Гойдала місяця малого* [Павличко 1979: 357]; *Тобі махають капелюхами / Пеняків засніжених печериці* [Павличко 1979: 472]; *І розтинають ніч неважому / Квадратні очі віконних рам* [Симоненко 2004: 26]; *Де порветься тихую струною / Муками натягнута* [Симоненко 2004: 30]. У таких конструкціях компоненти настільки міцно пов'язані між собою, що, будучи розбитими на окремі словосполучення, часто втрачають метафоричність. З таких комплексів можна умовно виділити хіба що атрибутивні або генітивні словосполучення, які самі собою створюють яскраві мікрообрази. В абсолютній більшості складних метафоричних конструкцій образність найповніше реалізується тільки в поєднанні всіх компонентів.

Слід наголосити на особливій ролі атрибутивних та генітивних метафор у синтаксичній структурі складних метафоричних конструкцій: вони можуть виконувати майже будь-яку синтаксичну функцію, як і просто іменник, у тому числі предикативну. Саме на цих компонентах базується диференціація складних метафоричних конструкцій за смисловою структурою (виділення метафор-загадок і метафор-порівнянь).

Складні метафоричні конструкції надзвичайно продуктивні у поезії шістдесятників. Очевидно, що вони мають ширші метафоротвірні можливості, оскільки кожен із граматично взаємозумовлених компонентів початково має свій комплекс значень із здатністю до переосмислення. За рахунок взаємодії метафоричних нашарувань формується складна образність таких конструкцій. Через це ми вважаємо, що подібні метафори володіють більшою стилістичною виразністю, ніж відповідні структурно прості метафори.

Подальше дослідження структури художньої метафори дозволить не лише розширити розуміння художнього мислення та індивідуального стилю окремих авторів, але й згодом зробити ширше узагальнення щодо структури поняттєвої метафори, яка безпосередньо реалізує один з основних принципів мислення людини.

Література

Вінграновський 2004: Вінграновський, М. С. Вибрані твори: У 3 т. [Текст] / Микола Вінграновський. — Тернопіль: Богдан, 2004. — Т. 1: Поезії / Вступна стаття Т. Салиги. — 400 с.

Драч 1990: Драч, І. Ф. Лист до калини: поезії, поеми: для ст. шк. віку / [передм. Д. В. Павличка]; худож. Ю. А. Чеканюк [Текст] / Іван Драч. — К.: Веселка, 1990. — 286 с.

- Єщенко 2001: Єщенко, Т. А. Метафора в українській поезії 90-х років ХХ ст. [Текст]: дис. ... канд. філол. наук: 10.02.01 / Єщенко Тетяна Анатоліївна. — Донецьк, 2001. — 337 с.
- Костенко 1989: Костенко, Л. В. Вибране [Текст] / Ліна Костенко. — К.: Дніпро, 1989. — 559 с.
- Павличко 1979: Павличко, Д. В. Вибрані твори в двох томах [Текст] / Дмитро Павличко. — К.: Дніпро, 1979. — Том перший. — 517 с.
- Пустовіт 1979: Пустовит, Л. Е. Лексико-семантическая структура метафоры: автореф. дис. на соискание науч. степени канд. филол. наук: спец. 10.02.02 «Украинский язык» [Текст] / Л. Е. Пустовит. — К., 1979. — 26 с.
- Симоненко 2004: Симоненко, В. А. На схрещених мечях: [вibr. твори / передм. О. Гончара; упорядкув., післямова, комент. В. Костюченка] [Текст] / Василь Симоненко. — К.: Унів. вид-во «Пульсари», 2004. — 384 с.
- Тиха 2007: Тиха, Л. Ю. Метафора в поетичному дискурсі Івана Драча [Текст]: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук: спец. 10.02.01 «Українська мова» / Л. Ю. Тиха. — К., 2007. — 19 с.

Статья продолжает цикл публикаций, посвященных анализу синтаксической структуры метафоры. В частности рассмотрены трех- и четырехкомпонентные метафорические конструкции как форма реализации комплексной образности, охарактеризованы смысловые особенности отдельных моделей.

Ключевые слова: метафорическая конструкция, модель, смысловая структура метафоры.

The article continues the cycle of publications devoted to the analysis of metaphor syntactic structure. Particularly three- and four-componential metaphorical constructions are observed as a form of complex figurativeness realization; sense peculiarities of some models are characterized.

Keywords: metaphorical construction, model, sense structure of metaphor.

Надійшла до редакції 7 вересня 2010 року.

Лілія Терещенко

ББК 81.432.1

УДК 81.111.33

ЕМОТИВНІ ДОМІНАТИ СУБ'ЄКТА МОВЛЕННЯ У ДИСКУРСІ НЕПРАВДИ

У статті окреслені основні напрями дослідження емотивних характеристик неправдивого мовлення. Визначено такі параметри емотивного дейксису дискурсу неправди як: емотивна інтенція, тональність емоції, спрямованість емоції, модальність емоції. Водночас виділено дві категорії показників емотивності дискурсу неправди, проаналізовано типи цих показників.

Ключові слова: емотивний дейксис, дискурс неправди, показники емотивності.

Утвердження антропоцентричних засад сучасних лінгвістичних досліджень обумовлює звернення до багатоаспектного вивчення сутності й функцій суб'єкта мовлення, що вимагає, в свою чергу, інтеграції декількох наукових напрямів. До **актуальних** питань, що привертають увагу представників лінгвокогнітивного, психолінгвістичного та дискурсивного напрямів лінгвістичних досліджень відноситься категорія *емотивності*, яка дозволяє визначити інтенціональні, модальні й семантичні характеристики мовлення як прояви його суб'єктивності. Емоції є мотиваційною основою діяльності людини, в тому числі й мовленнєвої, що дозволяє розглядати їх як об'єкт лінгвістичних досліджень [Гладько 2000, Шаховский 2008]. *Емоція* – це реакція суб'єкта на стимул, який змушує людину по-іншому групувати об'єкти світу та їхні властивості [Шаховский 2008: 58], відповідно, емотивність мовлення слід розглядати як одну з характеристик суб'єкта мовлення.

Об'єктом цього дослідження є *мовна особистість брехуна* (МОБ), яка представляє собою особливий тип мовної особистості, що відтворює систему найбільш значимих й типових когнітивних, прагматичних і мовленнєвих характеристик суб'єктів неправдивого мовлення. **Предметом** дослідження виступають емотивні доміанти, характерні для суб'єкта неправдивого мовлення, які визначають особливий спосіб і ступінь пізнання ним оточуючого світу та відображення у мовленні.

Мета статті – дослідити основні параметри емотивного дейксису дискурсу неправди, що відображають його суб'єктні характеристики. Завданнями дослідження, у свою чергу, є: 1) визначити параметри емотивного дейксису дискурсу неправди; 2) виявити форми мовної об'єктивації показників емотивності у дискурсі неправди; 3) виокремити показники справжніх емоцій брехуна та мовні форми їх вираження.

Суб'єкт неправдивого мовлення виступає учасником дискурсу неправди, визначаючи при цьому провідні характеристики останнього. *Дискурс неправди* можна визначити як комунікативну подію наділення складного мовного знаку смыслом, під час якої відбувається взаємозалежна ментально-комунікативна діяльність її учасників, при цьому принаймні один з учасників прагне модифікувати уявлення адресата про дійсність шляхом вербалізації хибної, на його думку, інформації. За онтологічними характеристиками концептуальні системи суб'єктів правдивого й неправдивого мовлення тотожні: вони відтворюють «у вигляді структурованих